РЕФЕРАТИВНО-НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

ISSN 2521-1463

СУДОВО-ПСИХОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА.

Застосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці

ОНЛАЙН-ЖУРНАЛ ЗАСНОВАНО У 2016 РОЦІ

НОМЕР ЖУРНАЛУ

Том 1
№ 4 (4)

Липень – серпень 2016 р.

DOI 10.53672/ej.4.2016

expertize-journal.org.ua

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Назаров О. А.
Євдокимова Н. О.
Кириченко О. А.
Калинка Г. І.
Цільмак О. М.
Мотлях О. І.

Барко В. І.
Лефтеров В. О.
Коренюк П. І.
Алікіна Н. В.
Попова Г. В.
Вітомський Ю. Л.

Землянська О. В.

Чернякова О. В.
Большаков С. І.
Тунтула О. С.
Ткач Ю. Д.
Єгорова Т. М.
Лисенко А. Б.

Шаповалов В. О.
Савкіна Т. В.
Савостін О. П.
Безушко С. В.
Вербина Ю. В.
Хлонь О. М.

Інститут психологічної експертизи і поліграфа Kyiv

ВИДАЄТЬСЯ ЗА СПРИЯННЯ

Київського міжнародного судово-експертного інституту психологічної експертизи і досліджень на поліграфі

ROR 02xc7et08

Номер на сайті

ISSN 2521-1463

ЗАСНОВНИК І ВИДАВЕЦЬ
Назаров Олег Анатолійович
канд. психол. наук, доцент, ветеран війни — учасник бойових дій, суб'єкт ветеранського підприємництва, судовий експерт

ВИДАВНИК НАЗАРОВ О. А.

Судово-психологічна експертиза

Застосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці

Реферативно-науковий online журнал
Електронне видання
Засновано у травні 2016 року

2016. Том 1, № 4 (4)

Липень–серпень 2016 року

Київ · 2016
expertize-journal.org.ua

DOI: 10.53672/ej.4.2016
УДК 159:34(05)+159:371(05)+347.948
ББК 67.5:88.4
С89

ISSN 2521-1463 (Online)
EAN-13 9772521146000
Ідентифікатор медіа R40-05509

Засновник і видавець: кандидат психологічних наук, доцент, ветеран війни — учасник бойових дій, суб'єкт ветеранського підприємництва Назаров Олег Анатолійович

Видається за сприяння ТОВ «Київський міжнародний судово-експертний інститут психологічної експертизи і досліджень на поліграфі», ROR 02xc7et08

С89 **Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці** : реферативно-науковий online журнал. — 2016. Т. 1, № 4 (4) (липень–серпень 2016 р.). — Київ : Видавник Назаров О. А., 2016. — 29 с. — URL: expertize-journal.org.ua.

Номер містить оригінальні статті й реферати праць з юридичної психології, судової експертизи та суміжних галузей, а також новини журналу.

Редакційна колегія не завжди поділяє позицію авторів

За точність викладеного матеріалу відповідальність покладається на авторів

Рукописи можуть рецензуватися і не повертаються

Авторські права на матеріали належать їхнім авторам. Матеріали журналу поширюються на умовах ліцензії Creative Commons «Із Зазначенням Авторства 4.0 Міжнародна» (CC BY 4.0), крім першоджерел рефератів і передрукованих матеріалів, права на які належать їхнім правовласникам.

Редакційні правки, скорочення та зміна назви матеріалу погоджуються з автором до публікації

За достовірність інформації, що міститься в опублікованих матеріалах, відповідальність несуть автори

© Автори матеріалів, 2016
© Видавник Назаров О. А., 2016

Редакційна колегія

Головний редактор — видавець (засновник видання)

Назаров О. А. — канд. психол. наук, доцент, ветеран війни — учасник бойових дій, суб'єкт ветеранського підприємництва, атестований судовий експерт за спеціальністю 14.1 «Психологічні дослідження», стаж експертної діяльності з 2000 р., поліграфолог, правознавець. ORCID 0000-0002-3427-1162

Заступники головного редактора

Євдокимова Н. О. — д-р психол. наук, професор; напрям наукових робіт — психологічні науки. ORCID 0000-0002-8789-278X

Кириченко О. А. — д-р юрид. наук, професор, завідувач кафедри права факультету бізнесу, адміністрування та права Міжнародного класичного університету імені Пилипа Орлика, наукова спеціальність 12.00.09 — кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; напрям наукових робіт — юридичні науки. ORCID 0000-0002-8748-6431

Відповідальний секретар

Калинка Г. І. — фахівець факультету бізнесу, адміністрування та права Міжнародного класичного університету імені Пилипа Орлика, ад'юнкт зі спеціальності 19.00.06 — юридична психологія, здобувач наукового ступеня доктора філософії у галузі юридичної психології. ORCID 0000-0002-6113-7778

Члени редакційної колегії

Цільмак О. М. — д-р юрид. наук, канд. психол. наук, професор, завідувачка кафедри психології Національного університету «Одеська юридична академія», полковник міліції у відставці. ORCID 0000-0001-7348-4876

Мотлях О. І. — д-р юрид. наук, професор, провідний науковий співробітник наукової лабораторії з проблем досудового розслідування Навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ, поліграфолог, заслужений юрист України. ORCID 0000-0002-6135-9952

Барко В. І. — д-р психол. наук, професор, головний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії психологічного забезпечення Державного науково-дослідного інституту МВС України, поліграфолог, полковник міліції у відставці. ORCID 0000-0003-4962-0975

Лефтеров В. О. — д-р психол. наук, професор, проректор Міжнародного університету, полковник міліції у відставці. ORCID 0000-0002-9163-0555

Коренюк П. І. — д-р екон. наук, професор, академік (дійсний член) Академії економічних наук України, завідувач кафедри менеджменту організацій і адміністрування Дніпровського державного технічного університету. ORCID 0000-0001-8321-3199

Алікіна Н. В. — канд. психол. наук, старший науковий співробітник, експерт вищого кваліфікаційного класу, працювала тривалий час на посадах голови секції судової психологічної експертизи Науково-консультативної та методичної ради з проблем судової експертизи при Міністерстві юстиції України, головним експертом лабораторії криміналістичних експертиз Київського науково-дослідного інституту судових експертиз, атестований судовий експерт за спеціальністю 14.1 «Психологічні дослідження» до 2016 р., стаж експертної роботи з 1978 р. ORCID 0000-0002-0166-4437

Попова Г. В. — канд. психол. наук, доцент, підполковник міліції у відставці. ORCID 0000-0003-3814-4037

Вітомський Ю. Л. — канд. психол. наук, офіцер запасу СБ України. ORCID 0009-0004-5206-5065

Землянська О. В. († 06.07.2020) — д-р психол. наук, професор, професор кафедри соціології та психології факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ, полковник міліції у відставці. ORCID 0000-0001-6547-2621

Чернякова О. В. — канд. психол. наук, доцент, завідувачка кафедри психології та філософії Київського університету інтелектуальної власності та права. ORCID 0000-0002-0384-4829

Большаков С. І. — канд. військ. наук, доцент, керівник ТОВ «Науково-дослідний інститут судової експертизи та оцінки», атестований судовий експерт за спеціальностями 11.1 «Дослідження документів бухгалтерського, податкового обліку і звітності» та 12.2 «Визначення вартості колісних транспортних засобів та розміру збитку, завданого власнику транспортного засобу», суб'єкт оцінки майна та майнових прав, полковник ЗСУ у відставці. ORCID 0000-0003-2394-0225

Тунтула О. С. — канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри цивільного та кримінального права і процесу юридичного факультету Чорноморського національного університету імені Петра Могили, наукова спеціальність 12.00.09 — кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. ORCID 0000-0002-1699-1668

Ткач Ю. Д. — канд. юрид. наук, доцент кафедри криміналістики Одеського державного університету внутрішніх справ, наукова спеціальність 12.00.09 — кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза. ORCID 0009-0006-3675-2548

Єгорова Т. М. — старший науковий співробітник Полтавського відділення Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, голова секції судової психологічної експертизи Науково-консультативної та методичної ради з проблем судової експертизи при Міністерстві юстиції України з 2015 р., атестований судовий експерт за спеціальністю 14.1 «Психологічні дослідження», стаж експертної діяльності з 2000 р. ORCID 0000-0002-4097-5449

Лисенко А. Б. — голова професійної громадської організації «Колегія поліграфологів України», директор Комітету з освіти правління громадської професійної організації «Міжнародна асоціація професіоналів в поліграфології» (AIPP, Мексика), експерт-аналітик 1 категорії, поліграфолог, підполковник СБУ в запасі. ORCID 0000-0002-8131-9931

Шаповалов В. О. — головний редактор журналу «Оцінка достовірності: наукові дослідження та практика», атестований судовий експерт за спеціальністю 14.1 «Психологічні дослідження» (2016 р.), старший науковий співробітник науково-дослідного відділу (проблем психологічного вивчення особового складу) Науково-методичного центру кадрової політики Міністерства оборони України (2020 р.), поліграфолог. ORCID 0009-0004-0472-6201

Савкіна Т. В. — старший науковий співробітник лабораторії почеркознавчих, лінгвістичних, психологічних, мистецтвознавчих досліджень Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, атестований судовий експерт за спеціальністю 14.1 «Психологічні дослідження», стаж експертної діяльності з 1998 р. ORCID 0009-0007-9784-2253

Савостін О. П. — старший судовий експерт відділу почеркознавчих досліджень лабораторії криміналістичних видів досліджень Одеського науково-дослідного інституту судової експертизи Міністерства юстиції України, психолог — судовий експерт другого кваліфікаційного класу комунальної установи «Одеський обласний медичний центр психічного здоров'я», атестований судовий експерт за спеціальністю 14.1 «Психологічні дослідження», стаж експертної діяльності з 1982 р. ORCID 0009-0003-6666-0247

Безушко С. В. — канд. пед. наук, доцент. ORCID 0009-0008-2069-1642

Вербина Ю. В. — канд. психол. наук, доцент кафедри психології та педагогічної освіти Міжнародного класичного університету імені Пилипа Орлика. ORCID 0009-0004-2947-9251

Хлонь О. М. — канд. психол. наук, доцент, доцент кафедри психології та філософії Київського університету інтелектуальної власності та права. ORCID 0000-0001-9733-8531

Зміст

ПЕРЕДМОВА **6**

РОЗДІЛ 1. НАУКОВІ ПУБЛІКАЦІЇ (СТАТТІ, РЕФЕРАТИ СТАТЕЙ) **7**

1.1. Теорія та історія застосування спеціальних знань **8**

Первомайський В. Б., Каніщев А. В. Комплексна судова психолого-психіатрична експертиза: хибні уявлення і реальність **8**

Ейсман А. А. **Висновок судово-психологічної** експертизи (структура і наукове обґрунтування) **10**

1.2. Судово-психологічна експертиза: методичні підходи до вирішення завдань **12**

Васке Е. В. **Судово-психологічна експертиза** неповнолітніх потерпілих у справах про статеві злочини **12**

1.3. Правове та науково-прикладне забезпечення професійної діяльності **14**

Назаров О. А. **Правові підстави** відео- (аудіо-) фіксації порядку та результатів проведення експертного дослідження (експертизи), зокрема з використанням поліграфа **14**

1.4. Юридична практика **18**

Лукашкова І. К. **Використання спеціальних (психологічних)** знань у кримінальному провадженні: проблемні питання **18**

1.5. Сторінка вченого **20**

Харитонова Н. К., Русаковська О. А. Судово-психологічна експертиза ставлення дитини до того з батьків, хто проживає окремо, у судових спорах про виховання **20**

1.6. Міжнародний досвід та співробітництво **22**

Сафуанов Ф. С., Кіренська А. В., Ткаченко А. А., Телешева К. Ю., Корнілова С. В., Мямлін В. В. Судово-психологічна експертиза обвинувачених із психічними розладами, що не виключають осудності, схильних до імпульсивної агресії **22**

РОЗДІЛ 2. НОВИНИ ЖУРНАЛУ **24**

Судово-психологічна експертиза та електронні наукові психологічні портали, видання в галузі психологічних досліджень (мова оригіналу — російська) **24**

ЧИТАЧІ ТАКОЖ ШУКАЮТЬ **25**

Передмова

СЛОВО РЕДАКЦІЇ

Журнал «Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці» належить до реферативно-наукових видань. Оригінальні дослідження ми оприлюднюємо вперше, а найцікавіші праці, що вже вийшли в інших виданнях, подаємо як реферати: стислий виклад змісту, анотацію та бібліографічний опис першоджерела за ДСТУ 8302:2015. Реферат не замінює оригіналу — він допомагає знайти саме те дослідження, яке потрібне вам сьогодні.[6]

Шановні колеги! Судова експертиза — професія для тих, хто не зупиняється на першому поясненні. Номер 2016. Том 1, № 4 (4) за липень–серпень 2016 року пропонує 7 матеріалів про теорія та історія спеціальних знань, судово-психологічна експертиза, нормативне регулювання експертизи, юридична практика.

> *Новина зі світу судової експертизи. 12 серпня 2016 р. федеральний суддя-магістрат Вільям Даффін (штат Вісконсин, США) скасував вирок Брендану Дессі, засудженому за участь у вбивстві: суд визнав недобровільним зізнання, яке 16-річний підліток дав під тиском обіцянок і погроз слідчих та обманних прийомів допиту з огляду на його низькі інтелектуальні здібності. 8 грудня 2017 р. апеляційний суд 7-го округу це рішення скасував.*[7]

Можливо, саме ваше дослідження стане наступною сторінкою історії судової експертизи. Читайте, сперечайтеся, пишіть до журналу — і повертайтеся до архіву номерів по нові матеріали.

Редакція журналу

РОЗДІЛ 1. НАУКОВІ ПУБЛІКАЦІЇ (СТАТТІ, РЕФЕРАТИ СТАТЕЙ)

Позначки: «Анотація» — оригінальний матеріал, уперше оприлюднений у журналі; «Реферат» — стислий виклад праці або офіційного документа, уперше оприлюднених в іншому виданні чи на іншому ресурсі; під кожним рефератом наведено відомості про першу публікацію; наявний DOI зазначено біля відомостей про оприлюднення. Цифри у квадратних дужках відсилають до списку References після кожної публікації: описи за ДСТУ 8302:2015, українські й російські назви подано латиницею (транслітерація за постановою Кабінету Міністрів України від 27.01.2010 № 55), їхній переклад англійською — у квадратних дужках.

Читачеві. За кожною публікацією цього номера стоять реальні справи: кримінальні провадження, сімейні спори, позови про відшкодування моральної шкоди, перевірки із застосуванням поліграфа. Анотація допоможе швидко зорієнтуватися, а повний текст за посиланням відкриє методики, аргументи сторін і правові позиції Верховного Суду, які можуть знадобитися у вашій наступній справі. Читайте, порівнюйте з власною практикою і діліться знайденим з колегами.

1.1. ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ЗАСТОСУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ

КОМПЛЕКСНА СУДОВА ПСИХОЛОГО-ПСИХІАТРИЧНА ЕКСПЕРТИЗА: ХИБНІ УЯВЛЕННЯ І РЕАЛЬНІСТЬ[1] *(мова оригіналу — російська; назву подано в перекладі)*

Первомайський В. Б., Каніщев А. В.

Реферат. Первомайський В. Б. і Каніщев А. В. звертають увагу на суперечність: комплексна судова психолого-психіатрична експертиза (КСППЕ) в Україні дедалі поширюється, а її інструктивного й методичного врегулювання практично немає. За даними галузевих статистичних форм № 38-здоров, частка комплексних судово-психіатричних експертиз становила 11,8 % у 2004 р. і 12,2 % у 2005 р., а серед експертиз неповнолітніх 37,1 % і 37,7 %. Мета праці полягає в аналізі найпоширеніших наукових, методичних і правових вад проведення КСППЕ. Автори зіставляють експертну практику з вимогами тогочасних КПК України (ст. 75), ЦПК України (ст. 22, 53, 148, 149) і ст. 384 КК України, з науково-практичними коментарями КПК та концепцією «спільної компетенції» Й. А. Кудрявцева. Залучення психолога лише для експериментально-психологічного дослідження, як вони показують, не робить експертизу комплексною: психолог тоді виступає консультантом. Традиційний акт із загальним висновком за підписами всіх членів комісії не дає змоги встановити межі компетенції психіатрів і психологів, а спільне вирішення питань, зокрема про обмежену осудність, ігнорує те, що здатність усвідомлювати свої дії та керувати ними пов'язана з хворобливим розладом і належить до компетенції психіатра. Особиста відповідальність експерта не ділиться навпіл, тому «єдиний» акт знеособлює формування висновків, а фігура «провідного експерта» руйнує гарантії об'єктивності. Поширеність КСППЕ автори пояснюють «ерзац-підходом» юристів, які апріорі вважають кожну наступну експертизу в ланцюжку надійнішою, і спрощеним баченням експертизи як лікарського консиліуму. Судова психіатрія і судова психологія, на їхню думку, не мають зон збігу компетенції, хоч базові науки й перетинаються. Висновки праці: КСППЕ є механічною сумою двох експертиз і не дає даних, яких не можна здобути окремо; спільні підписи змішують поняття «експерт», «спеціаліст» і «консультант» та позбавляють акт доказової сили. Оптимальною визнано модель «один акт, два висновки» з повністю роздільними дослідницькою, мотивувальною й заключною частинами. Ці положення допоможуть судовим експертам, слідчим, суддям і адвокатам правильно призначати й оцінювати такі експертизи.

Ключові слова: комплексна судова психолого-психіатрична експертиза, судово-психіатрична експертиза, судово-психологічна експертиза, межі компетенції експерта, спеціальні знання, особиста відповідальність експерта, висновок експерта, обмежена осудність, комісійна експертиза, доказова сила висновку, провідний експерт.

Complex Forensic Psychological and Psychiatric Examination: Misconceptions and Reality

Pervomaiskyi V. B., Kanishchev A. V.

Abstract. Complex forensic psychological and psychiatric examination is increasingly common in Ukraine. According to statistical reporting form No. 38-zdorov, complex examinations accounted for 11.8 % of forensic psychiatric examinations in 2004 and 12.2 % in 2005, and for 37.1 % and 37.7

% of examinations of minors, yet the procedure has practically no instructive or methodological regulation. Pervomaiskyi V. B. and Kanishchev A. V. analyse the most common scientific, methodological and legal shortcomings of this practice, testing it against the Criminal Procedure Code of Ukraine (Article 75), the Civil Procedure Code (Articles 22, 53, 148 and 149) and Article 384 of the Criminal Code as then in force, commentaries on criminal procedure and I. A. Kudryavtsev's concept of joint competence. A psychologist who merely performs experimental psychological testing acts as a consultant, and the examination remains a homogeneous psychiatric one. A single conclusion signed by all commission members obscures the limits of each expert's competence, while joint decisions on diminished responsibility ignore that the capacity to understand and control one's actions depends on a mental disorder and therefore falls within psychiatric competence. An expert's personal responsibility cannot be shared, and the figure of a leading expert undermines guarantees of objectivity. The authors attribute the popularity of the complex format to lawyers' belief that each subsequent examination in a chain is more reliable and to experts who treat it as a medical consultation. Forensic psychiatry and forensic psychology, unlike their base sciences, have no overlapping competence. The complex examination is thus a mechanical sum of two examinations, and joint signatures deprive the report of evidentiary value. The authors recommend a model of one report with two separate opinions, each with its own research, reasoning and conclusions.

Keywords: complex forensic psychological and psychiatric examination, forensic psychiatric examination, forensic psychological examination, expert competence, special knowledge, personal responsibility of the expert, expert opinion, diminished responsibility, commission examination, evidentiary value.

Першоджерело: *Первомайский В. Б., Канищев А. В. Комплексная судебная психолого-психиатрическая экспертиза: заблуждения и реальность. Архів психіатрії. 2006. Т. 12, № 1–4. С. 175–179. Реферат оприлюднено в журналі 25.07.2013.*

References

1. Pervomaiskyi V. B., Kanishchev A. V. Kompleksna sudova psykholoho-psykhiatrychna ekspertyza: khybni uiavlennia i realnist [Complex Forensic Psychological and Psychiatric Examination: Misconceptions and Reality] : referat. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2016. Vol. 1, No. 4 (4). URL: https://expertize-journal.org.ua/psihologicheskaya-ekspertiza/162-kompleksnaya-sudebnaya-psikhologo-psikhiatricheskaya-ekspertiza-zabluzhdeniya-i-realnost (onovlena versiia vid 28.07.2013). [in Ukrainian].

ВИСНОВОК СУДОВО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ (СТРУКТУРА І НАУКОВЕ ОБҐРУНТУВАННЯ)[1] *(мова оригіналу — російська; назву подано в перекладі)*

Ейсман А. А.

Реферат. Реферат знайомить читачів із монографією Ейсмана А. А. «Заключение эксперта (структура и научное обоснование)», виданою 1967 р. у видавництві «Юридическая литература» обсягом 152 с. Вихідна теза праці стосується оцінки експертних висновків: у кримінальних справах вони часто фігурують серед доказів, і слідчий, а згодом суд мусять оцінити їхню наукову обґрунтованість. Зробити це, за автором, можна лише тоді, коли відомі наукові засади, з яких виходив експерт, а також засоби й методи, якими він користувався. Довідкова частина подає біографію автора: Ейсман Олексій Олександрович (1915–1993), доктор юридичних наук, професор, працював народним слідчим районної прокуратури в Москві, у 1940–1948 рр. молодшим науковим співробітником Інституту права АН СРСР, згодом старшим науковим співробітником Центральної криміналістичної лабораторії Всесоюзного інституту юридичних наук, викладав на курсах підготовки експертів, з 1955 р. працював у ВНДІ криміналістики та ВНДІ з вивчення причин і розроблення заходів запобігання злочинності. Кандидатську дисертацію «Судебная экспертиза документов при технических способах подделки» він захистив 1944 р., докторську «Заключение эксперта в системе судебных доказательств (исследование логической структуры доказывания, методы научного обоснования выводов эксперта и их оценка в уголовном процессе)» — 1965 р. Для судового експерта-психолога й юриста праця цікава як класичне обґрунтування вимоги, щоб висновок розкривав наукові засади, методи й хід дослідження настільки, щоб його обґрунтованість могли перевірити слідство і суд.

Ключові слова: висновок експерта, структура висновку, наукове обґрунтування, оцінка висновку експерта, судові докази, кримінальний процес, методи експертного дослідження, Ейсман А. А.

The Forensic Psychological Expert Opinion (Structure and Scientific Substantiation)

Eisman A. A.

Abstract. The review introduces the monograph by Eisman A. A., Zakliuchenie eksperta (struktura i nauchnoe obosnovanie) [The Expert Opinion: Structure and Scientific Substantiation], published in 1967 by Iuridicheskaia literatura (152 pp.). The starting point of the book concerns the evaluation of expert opinions: in criminal cases they often appear among the evidence, and the investigator and then the court must assess their scientific validity, which is possible only when the scientific grounds from which the expert proceeded and the means and methods he used are known. A reference note outlines the author's career: Aleksei Eisman (1915–1993), Doctor of Law, Professor, worked as a district investigator in Moscow, as a researcher at the Institute of Law of the USSR Academy of Sciences (1940–1948) and the Central Forensic Laboratory of the All-Union Institute of Legal Sciences, taught on expert training courses and from 1955 worked at research institutes of criminalistics and crime prevention. His doctoral thesis (1965) dealt with the expert opinion within the system of judicial evidence, the logical structure of proof, methods of scientific substantiation of expert conclusions and their evaluation in criminal procedure. For forensic psychologists and lawyers, the book remains a classic justification

of the requirement that an expert opinion disclose its scientific grounds, methods and course of research so that investigators and courts can verify it.

Keywords: expert opinion, structure of expert opinion, scientific substantiation, evaluation of expert evidence, judicial evidence, criminal procedure, forensic methods.

Першоджерело: *Эйсман А. А. Заключение эксперта (структура и научное обоснование). Москва : Юридическая литература, 1967. 152 с.*[2] *Реферат оприлюднено в журналі 29.07.2014.*

References

1. Eisman A. A. Vysnovok sudovo-psykholohichnoi ekspertyzy (struktura i naukove obgruntuvannia) [The Forensic Psychological Expert Opinion (Structure and Scientific Substantiation)] : referat. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2016. Vol. 1, No. 4 (4). URL: https://expertize-journal.org.ua/psihologicheskaya-ekspertiza/542-zaklyuchenie-sudebno-psikhologicheskoj-ekspertizy-struktura-i-nauchnoe-obosnovanie (onovlena versiia vid 05.09.2021). [in Ukrainian].

2. Eysman A. A. Zaklyuchenie eksperta (struktura i nauchnoe obosnovanie). Moskva : Yuridicheskaya literatura, 1967. 152 s. URL: http://kbugaev.narod.ru/libfree/Inoe/Ajsman-Zakluch-Eksperta.djvu (data zvernennia: 04.11.2026). [in Russian].

1.2. СУДОВО-ПСИХОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА: МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИРІШЕННЯ ЗАВДАНЬ

СУДОВО-ПСИХОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА НЕПОВНОЛІТНІХ ПОТЕРПІЛИХ У СПРАВАХ ПРО СТАТЕВІ ЗЛОЧИНИ[1] *(мова оригіналу — російська; назву подано в перекладі)*

Васке Е. В.

Реферат. Неповнолітні потерпілі від сексуального насильства поводяться в юридично значущих ситуаціях дуже по-різному, і саме від правильного розуміння цієї поведінки залежить оцінка їхньої здатності чинити опір та безпорадного стану. Васке Е. В. ставить за мету описати варіанти поведінки потерпілих у передкримінальній, кримінальній і посткримінальній ситуаціях та побудувати їхню типологію. Емпіричною базою слугували 198 однорідних судово-психологічних експертиз, які авторка провела в 1999–2009 рр. у кримінальних справах за ст. 131, 132, 134, 135 КК російської федерації. Об'єктом дослідження стали 232 неповнолітні та малолітні потерпілі віком від 4 до 17 років із Нижнього Новгорода і Нижньогородської області, серед них 41 хлопець (17,6 %); 104 особи (44,8 %) належали до молодшого шкільного віку, психічно здоровими визнано 186 (80,2 %). Використано аналіз матеріалів кримінальних справ, узагальнення незалежних характеристик, біографічний метод, спостереження, бесіду та психодіагностичні методики (патохарактерологічний опитувальник Лічка, тести Розенцвейга, Сонді, Еткінда, Кеттелла, Люшера, Айзенка, Векслера та ін.). Кластерний розподіл виявив дві категорії. До «істинних» потерпілих (214 осіб, 92,2 %) належать депривований тип (18,5 %, жертви внутрішньосімейного насильства), інфантильний (16,8 %, дівчата старшого пубертатного й раннього юнацького віку), вимушений (10,3 %, діти обох статей 8–13 років), відторгнутий (9,05 %, жертви групового насильства з боку неповнолітніх) і найчисленніший випадковий тип (37,5 %). Решта 7,8 % давали неправдиві показання: залежний тип (2,16 %, на вимогу дорослих), нестійкий (3,9 %, дівчата 15–17 років) і псевдоромантичний (1,72 %, дівчата 16–17 років). Для кожного типу описано поведінку до, під час і після злочину. Авторка доходить висновку, що вік неповноліття сам по собі не може бути основним критерієм для констатації безпорадного стану, а ситуації сексуального насильства слід досліджувати комплексно, аналізуючи систему «жертва – злочинець – юридично значуща ситуація». Типологія корисна судовим експертам-психологам, слідчим і суддям у справах про статеві злочини щодо дітей.

Ключові слова: судово-психологічна експертиза, неповнолітні потерпілі, статеві злочини, сексуальне насильство, віктимна поведінка, безпорадний стан, типологія потерпілих, неправдиві показання, передкримінальна ситуація, посткримінальна ситуація, депривація.

Forensic Psychological Examination of Minor Victims of Sexual Offences

Vaske E. V.

Abstract. The behaviour of minors who have suffered sexual violence varies widely across legally relevant situations, and its correct interpretation is central to assessing resistance and helplessness. Vaske E. V. sets out to describe the behaviour of such victims in the pre-criminal, criminal and post-criminal situations and to develop a typology. The empirical basis comprises 198 homogeneous

forensic psychological examinations conducted by the author between 1999 and 2009 in criminal cases under Articles 131, 132, 134 and 135 of the criminal code of the russian federation, covering 232 minor victims aged 4 to 17 from Nizhny Novgorod and its region, including 41 boys (17.6 %); 186 victims (80.2 %) were found to be mentally healthy. Methods included analysis of case files, generalisation of independent characteristics, the biographical method, observation, interviews and psychodiagnostic tests such as the Lichko questionnaire, the Rosenzweig, Szondi, Cattell, Lüscher, Eysenck and Wechsler tests. Cluster analysis identified 'true' victims (214 persons, 92.2 %) divided into deprived (18.5 %, victims of intrafamilial abuse), infantile (16.8 %, older adolescent girls), forced (10.3 %, children aged 8–13), rejected (9.05 %, victims of group violence by peers) and accidental types (37.5 %), and a group of 7.8 % who gave false testimony, divided into dependent (2.16 %, acting at the demand of adults), unstable (3.9 %) and pseudo-romantic types (1.72 %). Behaviour before, during and after the offence is described for each type. The author concludes that minority as such cannot be the main criterion for establishing a helpless state and that sexual violence against minors should be studied comprehensively through the victim, offender and situation system. The typology is useful for forensic psychologists, investigators and judges dealing with sexual offences against children.

Keywords: forensic psychological examination, minor victims, sexual offences, sexual violence, victim behaviour, helpless state, victim typology, false testimony, pre-criminal situation, post-criminal situation, deprivation.

Першоджерело: *Васкэ Е. В. Психологический анализ поведенческого реагирования в юридически значимых ситуациях несовершеннолетних потерпевших по половым преступлениям. Психологические исследования : электрон. науч. журн. 2010. № 3 (11).*[2] *Реферат оприлюднено в журналі 29.11.2014.*

References

1. Vaske E. V. Sudovo-psykholohichna ekspertyza nepovnolitnikh poterpilykh u spravakh pro statevi zlochyny [Forensic Psychological Examination of Minor Victims of Sexual Offences] : referat. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2016. Vol. 1, No. 4 (4). URL: https://expertize-journal.org.ua/psihologicheskaya-ekspertiza/567-sudebno-psikhologicheskaya-ekspertiza-nesovershennoletnikh-poterpevshikh-po-polovym-prestupleniyam (onovlena versiia vid 05.09.2021). [in Ukrainian].

2. Vaske E. V. Psikhologicheskiy analiz povedencheskogo reagirovaniya v yuridicheski znachimykh situatsiyakh nesovershennoletnikh poterpevshikh po polovym prestupleniyam. Psikhologicheskie issledovaniya : elektron. nauch. zhurn. 2010. № 3 (11). URL: http://www.psystudy.com/index.php/num/2010n3-11/327-vaske11.html (data zvernennia: 04.11.2026). [in Russian].

1.3. ПРАВОВЕ ТА НАУКОВО-ПРИКЛАДНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ВІДЕО- (АУДІО-) ФІКСАЦІЇ ПОРЯДКУ ТА РЕЗУЛЬТАТІВ ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРТНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ (ЕКСПЕРТИЗИ), ЗОКРЕМА З ВИКОРИСТАННЯМ ПОЛІГРАФА[1] *(мова оригіналу — російська; назву подано в перекладі)*

Назаров О. А.

DOI: 10.53672/ej.2.2016.02[1] Check for updates

Анотація. Фахівці-психологи й поліграфологи раз у раз запитують, чи законно вести гласну або негласну відео- чи аудіофіксацію ходу експертного дослідження та психодіагностичної (передтестової й післятестової) бесіди з підекспертним. Назаров О. А. обґрунтовує правомірність таких дій, послідовно співвідносячи їх із законодавством України. Вихідним є положення постанови Пленуму Верховного Суду України від 30.05.1997 № 8 «Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах», за яким вибір способу проведення експертизи належить до компетенції судового експерта. Процедуру судової експертизи та експертного дослідження на замовлення фізичних і юридичних осіб автор пов'язує з Інструкцією про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень і Науково-методичними рекомендаціями, затвердженими наказом Мін'юсту від 08.10.1998 № 53/5, з Інструкцією про особливості здійснення судово-експертної діяльності атестованими судовими експертами, що не працюють у державних спеціалізованих експертних установах (наказ Мін'юсту від 12.12.2011 № 3505/5), а також із процесуальними кодексами. Посилаючись на ч. 1 ст. 307 Цивільного кодексу України, автор вважає, що згода підекспертного на зйомку припускається, коли її ведуть у місці публічного характеру. Публічним місцем, з огляду на визначення в Законі України про заходи щодо попередження та зменшення вживання тютюнових виробів, він визнає робочий кабінет, де експерт відкрито здійснює свої повноваження за Законом України «Про судову експертизу» або за договором. Додатково наведено норму Закону України «Про інформацію», за якою ніхто не може обмежувати вибір форм і джерел одержання інформації, та ст. 19 Конституції України. З обов'язку експерта провести повне дослідження й дати обґрунтований висновок (ст. 12 Закону «Про судову експертизу») і його відповідальності за висновок (ст. 14 цього Закону, ст. 614 ЦК України) автор виводить, що відеофіксація є правом експерта, способом об'єктивізації процедури й засобом убезпечити результати бесіди від спотворення у висновку. Отже, попередня згода підекспертного не потрібна, а сам він може про запис і не знати. Стаття адресована судовим експертам, поліграфологам і юристам, які оцінюють допустимість таких записів як доказів.

Ключові слова: відеофіксація, аудіофіксація, експертне дослідження, судова експертиза, поліграф, підекспертний, передтестова бесіда, згода на зйомку, публічне місце, права судового експерта, Закон України «Про судову експертизу».

Legal Grounds for Video (Audio) Recording of the Procedure and Results of an Expert Study (Examination), Including One Using a Polygraph

Nazarov O. A.

Abstract. Psychologists and polygraph examiners regularly ask whether it is lawful to make overt or covert video or audio recordings of an expert study and of the psychodiagnostic pre-test and post-test interview with the examinee. Nazarov O. A. argues that such recording is lawful and links each step of the argument to Ukrainian legislation. The starting point is Resolution No. 8 of the Plenum of the Supreme Court of Ukraine of 30 May 1997 on forensic examination in criminal and civil cases, under which the choice of examination methods lies within the competence of the forensic expert. The procedure of forensic examinations and of expert studies commissioned by natural and legal persons is related to the Instruction and Methodological Recommendations approved by Order of the Ministry of Justice of Ukraine No. 53/5 of 8 October 1998, the Instruction on forensic activities of certified experts working outside state forensic institutions approved by Order No. 3505/5 of 12 December 2011, and the procedural codes. Relying on Article 307(1) of the Civil Code of Ukraine, the author maintains that the examinee's consent to filming is presumed when recording takes place in a public place and, using the definition of a public place from the tobacco control law, treats the expert's office as such a place. Further arguments draw on the Law of Ukraine on Information, Article 19 of the Constitution of Ukraine and the expert's duties and liability under Articles 12 and 14 of the Law of Ukraine on Forensic Examination and Article 614 of the Civil Code. The author concludes that recording is the expert's right, a means of making the procedure objective and of preventing distortion of interview results in the expert opinion, so prior consent of the examinee is not required. The paper is addressed to forensic experts, polygraph examiners and lawyers assessing the admissibility of such recordings.

Keywords: video recording, audio recording, expert study, forensic examination, polygraph examination, examinee, pre-test interview, consent to filming, public place, rights of the forensic expert.

Вперше оприлюднено: *сайт журналу «Судово-психологічна експертиза», 22.08.2015; у номері — 30.08.2016; DOI:* ***10.53672/ej.2.2016.02***[1].

Повний текст

Текст статьи. Согласно Постановлению Пленума Верховного суда Украины от 30.05.97 №8 "О судебной экспертизе по уголовным и гражданским делам" выбор способа проведения экспертизы (исследования) относится к компетенции судебного эксперта. Процедура проведения судебной экспертизы по назначению суда или органа досудебного следствия, а так же проведение экспертного исследования по заявлению физических и юридических лиц в целом регламентирована действующим законодательством Украины, например, Инструкцией о назначении и проведении судебных экспертиз и экспертных исследований и Научно-методическими рекомендациями по вопросам подготовки и назначения судебных экспертиз и экспертных исследований, утвержденная приказом Минюста Украины от 08.10.98 № 53/5 (зарегистрирована в Министерстве юстиции Украины 3 ноября 1998 под № 705/3145), Инструкцией об особенностях осуществления судебно-экспертной деятельности аттестованными судебными экспертами, которые не работают в государственных специализированных экспертных учреждениях, утвержденной приказом Минюста Украины от 12.12.2011 N 3505/5 (зарегистрирована в Министерстве юстиции Украины 12 декабря 2011 под N 1431/20169), а так же другими нормативно-правовыми актами (УПК, ГПК, КУпАП и т.д.).

Согласие физического лица (подэкспертного) в ходе его участия в экспертном психологическом (психофизиологическом) исследовании на его видеосъемку (аудиофиксацию) не требуется, т.к. данное согласие допускается по умолчанию согласно дей-

ствующего законодательства, при условии, что съемка (аудиозапись) проводится в местах публичного (общественного) характера (часть 1 статьи 307 Гражданского кодекса Украины «Защита интересов физического лица при проведении фото и видео съемок"). **Публичным (общественным) местом** считается часть (части) любого здания, сооружения, которая доступна или открыта для населения свободно, или по приглашению (в данном случае рабочий кабинет), постоянно, периодически или время от времени (пункт 1 части 1 Закона Украины "О мерах по предупреждению и уменьшению употребления табачных изделий и их вредного влияния на здоровье населения"). В данном случае место проведение судебной экспертизы (экспертного исследования) выступает публичным местом поскольку используется для открытого осуществления экспертом своих профессиональных полномочий согласно частьи 2 статьи 9 Закона Украины "О судебной экспертизе" либо на основе договорных соглашений с физическим (юридическим) лицом. Кроме этого, никто не может ограничивать права эксперта (специалиста) в выборе форм и источников получения информации, за исключением случаев, предусмотренных законом (пункт 2 статьи 7 Закон Украины «Об информации»). Эксперту (специалисту) разрешается делать все, что не запрещено законодательством (статья 19 Конституции Украины).

Основными обязанностями эксперта (специалиста) являются: 1) провести полное исследование, дать обоснованное и объективное письменное заключение, а так же 2) по требованию лица или органа, которые привлекли эксперта, судьи, суда либо физического (юридического) лица, которые назначили проведение экспертного исследования дать разъяснения относительно данного им заключения (части 1, 2 статьи 12 Закона Украины "О судебной экспертизе", договорные обязательства согласно ГК Украины).

Таким образом, действия судебного эксперта или специалиста по гласной или негласной видеофиксации (аудиозаписи) лица, которое проходит экспертное исследование является допустимым и законным, т.к. проводится по усмотрению судебного эксперта (специалиста), является его правом и выступает способом объективизации процедуры проводимого исследования, а так же средством фиксации результатов психодиагностической (предтестовой, послетестовой) беседы с подэкспертным, для не допущения их искажения в заключении, ввиду чего предварительное согласия подэкспертного на его применение не требуется и о чем подэкспертный может быть не предупрежден. Конечным результатом профессиональной деятельности эксперта (специалиста) будет составленное им по результатам проведенного исследования заключение за которое он несет уголовную, административную, материальную и дисциплинарную ответственность (статья 14 Закона Украины "О судебной экспертизы", статья 614 ГК Украины).

References

1. Nazarov O. A. Pravovi pidstavy video- (audio-) fiksatsii poriadku ta rezultativ provedennia ekspertnoho doslidzhennia (ekspertyzy), zokrema z vykorystanniam polihrafa [Legal Grounds for Video (Audio) Recording of the Procedure and Results of an Expert Study (Examination), Including One Using a Polygraph]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2016. Vol. 1, No. 4 (4). DOI: https://doi.org/10.53672/ej.2.2016.02. URL: https://expertize-journal.org.ua/psihologicheskaya-ekspertiza/605-pravovye-osnovaniya-video-audio-fiksatsii-poryadka-i-rezultatov-provedeniya-ekspertnogo-issle-

dovaniya-ekspertizy-v-t-ch-s-ispolzovaniem-poligrafa-spetsialistom-ekspertom (onovlena versiia vid 08.11.2026). [in Ukrainian].

1.4. ЮРИДИЧНА ПРАКТИКА

ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ (ПСИХОЛОГІЧНИХ) ЗНАНЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ[1]

(мова оригіналу — російська; назву подано в перекладі)

Лукашкова І. К.

Реферат. Реферат стосується статті Лукашкової І. «Використання спеціальних знань у кримінальному провадженні: проблемні питання», опублікованої в журналі «Незалежний аудитор» (2014, № 10 (33)). Авторка звертає увагу, що серед способів збирання доказів сторонами кримінального провадження, передбачених ст. 93 КПК України, є такі, що потребують участі спеціаліста й використання спеціальних знань: витребування й отримання висновків експертів, а також проведення процесуальних дій, як-от обшук, огляд, слідчий експеримент. Спираючись на сучасну юридичну доктрину, Лукашкова тлумачить спеціальні знання як незагальновідомі знання, що не мають масового поширення й якими володіє обмежене коло фахівців; поняття «спеціаліст» при цьому слугує загальним позначенням особи, яка має такі знання. Звідси висновок, що застосування спеціальних знань під час досудового розслідування ґрунтується передусім на залученні спеціаліста й експерта, а коло питань, які вирішує кожен із них, визначає їхній процесуальний статус. Для судових експертів-психологів, слідчих і адвокатів ці положення окреслюють процесуальні межі участі психолога в кримінальному провадженні залежно від того, залучено його як спеціаліста чи як експерта.

Ключові слова: спеціальні знання, кримінальне провадження, спеціаліст, експерт, процесуальний статус, збирання доказів, КПК України, досудове розслідування.

The Use of Special (Psychological) Knowledge in Criminal Proceedings: Problematic Issues

Lukashkova I. K.

Abstract. The review concerns the article by Lukashkova I. K., The use of special knowledge in criminal proceedings: problematic issues, published in the journal Nezalezhnyi audytor [Independent Auditor] (2014, No. 10 (33)). The author points out that among the ways in which parties to criminal proceedings collect evidence under Article 93 of the Criminal Procedure Code of Ukraine, some require the participation of a specialist and the use of special knowledge, namely requesting and obtaining expert opinions and conducting procedural actions such as searches, inspections and investigative experiments. Drawing on current legal doctrine, she defines special knowledge as knowledge that is not common, not widely disseminated and held by a limited circle of professionals, with the term specialist serving as a general designation for a person possessing such knowledge. Consequently, the use of special knowledge in pre-trial investigation rests primarily on involving a specialist and an expert, and the range of questions each of them resolves is determined by their procedural status. For forensic psychologists, investigators and defence lawyers, these provisions outline the procedural limits of a psychologist's participation in criminal proceedings depending on whether he or she is engaged as a specialist or as an expert.

Keywords: special knowledge, criminal proceedings, specialist, forensic expert, procedural status, collection of evidence, Criminal Procedure Code of Ukraine, pre-trial investigation.

Першоджерело: *Лукашкова І. К. Використання спеціальних знань у кримінальному провадженні: проблемні питання. Незалежний аудитор. 2014. № 10 (33).*[2] *Реферат оприлюднено в журналі 24.12.2014.*

References

1. Lukashkova I. K. Vykorystannia spetsialnykh (psykholohichnykh) znan u kryminalnomu provadzhenni: problemni pytannia [The Use of Special (Psychological) Knowledge in Criminal Proceedings: Problematic Issues] : referat. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2016. Vol. 1, No. 4 (4). URL: https://expertize-journal.org.ua/psihologicheskaya-ekspertiza/571-ispolzovanie-spetsialnykh-psikhologicheskikh-znanij-v-ugolovnom-proizvodstve-problemnye-voprosy (onovlena versiia vid 25.12.2014). [in Ukrainian].

2. Lukashkova I. K. Vykorystannia spetsialnykh znan u kryminalnomu provadzhenni: problemni pytannia. Nezalezhnyi audytor. 2014. № 10 (33). URL: http://nndes.org.ua/news/item/68.html (data zvernennia: 04.11.2026). [in Ukrainian].

1.5. СТОРІНКА ВЧЕНОГО

СУДОВО-ПСИХОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА СТАВЛЕННЯ ДИТИНИ ДО ТОГО З БАТЬКІВ, ХТО ПРОЖИВАЄ ОКРЕМО, У СУДОВИХ СПОРАХ ПРО ВИХОВАННЯ[1] *(мова оригіналу — російська; назву подано в перекладі)*

Харитонова Н. К., Русаковська О. А.

Реферат. Розв'язуючи спори про порядок здійснення батьківських прав батьками, які проживають окремо, суд має враховувати прихильність дитини до кожного з них і стосунки, що склалися між кожним із батьків і дитиною. Харитонова Н. К. і Русаковська О. А. (Державний науковий центр соціальної та судової психіатрії імені В. П. Сербського, Москва) присвятили статтю клініко-психологічному аналізу негативного ставлення дитини до одного з батьків у ситуації розлучення, що супроводжується судовим спором про виховання. Матеріалом стали комплексні судові психолого-психіатричні експертизи 76 дітей (41 хлопчик і 35 дівчаток, середній вік 7,4 року), проведені в центрі з 2002 р. Автори аналізували матеріали цивільних справ і медичну документацію, проводили клінічну бесіду з дитиною та батьками, спостерігали вільну взаємодію дитини з тим із батьків, хто проживає окремо, і застосовували проєктивні методики (ТАТ, дитячий апперцептивний тест, колірний тест відносин, адаптований «Тест-фільм», незакінчені речення, малюнки людини, сім'ї та «Два будинки»); рівень конфлікту оцінювали за п'ятирівневою шкалою Гарріті і Баріса (1994). Виокремлено чотири групи дітей: з негативним (40,8 %), конфліктним (18,4 %), позитивним (27,6 %) і недиференційованим (13,2 %) ставленням до того з батьків, хто проживає окремо. Негативне й конфліктне ставлення частіше формується в дітей молодшого шкільного та підліткового віку в сім'ях із високим і максимальним рівнем конфлікту, а недиференційоване частіше трапляється в дуже малих дітей і в дітей із затримкою розвитку чи рисами аутизму. Показово, що в 28 % випадків негативне ставлення, висловлене в бесіді, не підтверджувалося проєктивними методиками і спостереженням. Провідними механізмами названо досвід негативної взаємодії з батьком чи матір'ю, психологічне індукування з боку того з батьків, з ким дитина живе, і залучення до батьківського конфлікту з фіксацією негативного ставлення (конфлікт лояльності). Ці механізми, за авторами, слід ураховувати, вирішуючи питання про здатність дитини самостійно ухвалити рішення щодо місця проживання та спілкування. Автори радять поєднувати проєктивні методики зі спостереженням, обстежувати дитину й обох батьків і застерігають, що виконання бажань дитини, сформованих індукуванням чи конфліктом лояльності, не завжди відповідає її справжнім інтересам.

Ключові слова: судово-психологічна експертиза, спори про виховання дітей, розлучення, негативне ставлення дитини до батька чи матері, психологічне індукування, конфлікт лояльності, проєктивні методики, комплексна психолого-психіатрична експертиза, місце проживання дитини.

Forensic Psychological Examination of a Child's Attitude Towards the Non-Resident Parent in Custody Disputes

Kharytonova N. K., Rusakovska O. A.

Abstract. When resolving disputes between separated parents over the exercise of parental rights, courts must take into account the child's attachment to each parent and the relationship between each parent and the child. Kharitonova N. K. and Rusakovskaya O. A., of the Serbsky State Scientific Centre for Social and Forensic Psychiatry (Moscow), analyse the negative attitude of a child towards one parent in divorce accompanied by custody litigation. The sample comprised 76 children (41 boys and 35 girls, mean age 7.4 years) who underwent comprehensive forensic psychological and psychiatric examination at the centre from 2002. Methods included analysis of civil case files and medical records, clinical interviews with the child and parents, observation of the child's free interaction with the non-resident parent, projective techniques such as the TAT, the Children's Apperception Test, the Colour Relationship Test, an adapted Test-Film, sentence completion and drawing tests, and the Garrity and Baris five-level conflict scale. Four groups were identified: negative (40.8 %), conflicting (18.4 %), positive (27.6 %) and undifferentiated (13.2 %) attitudes. Negative and conflicting attitudes were more common in primary school children and adolescents from families with high or maximal conflict, and in 28 % of cases a negative attitude voiced in interview was not confirmed by projective tests or observation. The leading mechanisms were negative experience of interaction with the parent, psychological induction by the resident parent and involvement in parental conflict with a fixed negative attitude, that is, a loyalty conflict. These mechanisms should be considered when deciding whether a child can make an independent decision about residence and contact, since following wishes formed by induction may not serve the child's real interests.

Keywords: forensic psychological examination, custody disputes, divorce, non-resident parent, parental alienation, psychological induction, loyalty conflict, projective techniques, child residence.

Першоджерело: *Харитонова Н. К., Русаковская О. А. Клинико-психологическая оценка негативного отношения ребенка к отдельно проживающему родителю в судебных спорах о воспитании. Психологические исследования : электрон. науч. журн. 2011. № 2 (16).*[2] *Реферат оприлюднено в журналі 29.11.2014.*

References

1. Kharytonova N. K., Rusakovska O. A. Sudovo-psykholohichna ekspertyza stavlennia dytyny do toho z batkiv, khto prozhyvaie okremo, u sudovykh sporakh pro vykhovannia [Forensic Psychological Examination of a Child's Attitude Towards the Non-Resident Parent in Custody Disputes] : referat. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2016. Vol. 1, No. 4 (4). URL: https://expertize-journal.org.ua/psihologicheskaya-ekspertiza/566-sudebno-psikhologicheskaya-ekspertiza-otnosheniya-rebenka-k-otdelno-prozhivayushchemu-roditelyu-v-sudebnykh-sporakh-o-vospitanii (onovlena versiia vid 05.09.2021). [in Ukrainian].

2. Kharitonova N. K., Rusakovskaya O. A. Kliniko-psikhologicheskaya otsenka negativnogo otnosheniya rebenka k otdelno prozhivayushchemu roditelyu v sudebnykh sporakh o vospitanii. Psikhologicheskie issledovaniya : elektron. nauch. zhurn. 2011. № 2 (16). URL: http://psystudy.ru/index.php/num/2011n2-16/453-haritonova-rusakovskaya16.html (data zvernennia: 04.11.2026). [in Russian].

1.6. МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ТА СПІВРОБІТНИЦТВО

СУДОВО-ПСИХОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА ОБВИНУВАЧЕНИХ ІЗ ПСИХІЧНИМИ РОЗЛАДАМИ, ЩО НЕ ВИКЛЮЧАЮТЬ ОСУДНОСТІ, СХИЛЬНИХ ДО ІМПУЛЬСИВНОЇ АГРЕСІЇ[1] *(мова оригіналу — російська; назву подано в перекладі)*

Сафуанов Ф. С., Кіренська А. В., Ткаченко А. А., Телешева К. Ю., Корнілова С. В., Мямлін В. В.

Реферат. Сафуанов Ф. С. та співавтори з Державного наукового центру соціальної та судової психіатрії ім. В. П. Сербського виходять із того, що психічні розлади самі по собі не є причиною злочинної поведінки, а виступають її внутрішньою умовою, і зосереджуються на імпульсивній агресії, яка виникає в нейтральних ситуаціях або у відповідь на найслабші подразники. Мета дослідження полягала у виявленні патохарактерологічних особливостей осіб із психічними розладами, що не виключають осудності, схильних до такої агресії. Основну групу становили 15 обвинувачених чоловіків віком 24–50 років, які пройшли судово-психіатричну експертизу у 2012 р. (10 з них обвинувачено у вбивстві); у більшості діагностовано розлади особистості (змішаний у 6, емоційно нестійкий пограничного типу у 5 осіб). Групу порівняння склали 23 психічно здорові чоловіки. Застосовано опитувальник структури темпераменту В. М. Русалова, тест пошуку відчуттів М. Цукермана, тест Спілбергера в адаптації Ю. Л. Ханіна, опитувальник рівня суб'єктивного контролю та опитувальник Басса–Дарки. В основній групі виявилися нижчими ергічність і пластичність та вищою емоційність, нижчими предметна активність, показники пошуку ризику й досвіду, вищими особистісна й ситуативна тривожність, а локус контролю зміщений в екстернальний бік. За методикою Басса–Дарки рівень фізичної, вербальної й непрямої агресії в групах майже не відрізнявся, натомість індекс ворожості (образа та підозріливість) був значно вищим. Інтерпретуючи дані в межах теорії функціональних систем П. К. Анохіна, автори пов'язують симптомокомплекс зі змінами аферентного синтезу, формування акцептора результатів дії та зворотної аферентації, а джерелом мотиваційного спонукання вважають не агресивність, а ворожість. За мультирегуляторною концепцією Д. О. Леонтьєва регуляція кримінальної поведінки таких обвинувачених відбувається переважно на диспозиційному рівні: риси особистості є і джерелом агресивних спонукань, і інстанцією їх контролю. Результати корисні для комплексної судової психолого-психіатричної експертизи та оцінки здатності обвинуваченого до усвідомлено-вольової регуляції поведінки, хоча мала вибірка обмежує їх узагальнення.

Ключові слова: імпульсивна агресія, розлади особистості, психічні розлади, що не виключають осудності, патохарактерологічні особливості, темперамент, ворожість, тривожність, локус контролю, комплексна судова психолого-психіатрична експертиза, диспозиційна регуляція поведінки.

Forensic Psychological Examination of Accused Persons with Mental Disorders Not Excluding Sanity Who Are Prone to Impulsive Aggression

Safuanov F. S., Kirenska A. V., Tkachenko A. A., Telesheva K. Yu., Kornilova S. V., Miamlin V. V.

Abstract. Safuanov F. S. and co-authors from the Serbsky State Scientific Centre for Social and Forensic Psychiatry start from the premise that mental disorders are not a cause of criminal behaviour but an internal condition for it, and focus on impulsive aggression, which arises in neutral situations or in response to the weakest provocations. The study aimed to identify the pathocharacterological features of persons with mental disorders not excluding sanity who are prone to such aggression. The main group consisted of 15 male defendants aged 24 to 50 who underwent forensic psychiatric examination in 2012, ten of them charged with murder, most of whom were diagnosed with personality disorders; the comparison group included 23 mentally healthy men. The methods were Rusalov's Structure of Temperament Questionnaire, Zuckerman's Sensation Seeking Scale, the Spielberger anxiety inventory, a locus of control questionnaire and the Buss–Durkee Hostility Inventory. The main group showed lower ergicity and plasticity, higher emotionality, lower object-related activity and sensation seeking, higher trait and state anxiety and an external locus of control. Physical, verbal and indirect aggression did not differ between groups, whereas the hostility index, combining resentment and suspicion, was markedly higher. Interpreting the data within Anokhin's theory of functional systems, the authors link the symptom complex to alterations in afferent synthesis, the action result acceptor and reverse afferentation, and identify hostility rather than aggressiveness as the source of motivation. Following D. A. Leontiev's multiregulatory model, they conclude that criminal behaviour in such defendants is regulated mainly at the dispositional level, with personality traits acting both as the source of aggressive impulses and as the instance controlling them. The findings are relevant to complex forensic psychological and psychiatric examination, although the small sample limits generalisation.

Keywords: impulsive aggression, personality disorders, mental disorders not excluding sanity, pathocharacterological features, temperament, hostility, anxiety, locus of control, forensic psychological and psychiatric examination, dispositional regulation.

Першоджерело: *Сафуанов Ф. С., Киренская А. В., Ткаченко А. А., Телешева К. Ю., Корнилова С. В., Мямлин В. В. Патохарактерологические особенности лиц с психическими расстройствами, склонных к импульсивной агрессии. Психологические исследования. 2013. Т. 6, № 29. DOI: 10.54359/ps.v6i29.699.*[2] *DOI:* ***10.54359/ps.v6i29.699***[2]*. Реферат оприлюднено в журналі 29.11.2014.*

References

1. Sudovo-psykholohichna ekspertyza obvynuvachenykh iz psykhichnymy rozladamy, shcho ne vykliuchaiut osudnosti, skhylnykh do impulsyvnoi ahresii [Forensic Psychological Examination of Accused Persons with Mental Disorders Not Excluding Sanity Who Are Prone to Impulsive Aggression] : referat / Safuanov F. S. ta in. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2016. Vol. 1, No. 4 (4). URL: https://expertize-journal.org.ua/psihologicheskaya-ekspertiza/565-sudebno-psikhologicheskaya-ekspertiza-obvinyaemykh-s-psikhicheskimi-rasstrojstvami-ne-isklyuchayushchimi-vmenyaemosti-sklonnykh-k-impulsivnoj-agressii (onovlena versiia vid 05.09.2021). [in Ukrainian].

2. Safuanov F. S., Kirenskaya A. V., Tkachenko A. A., Telesheva K. Yu., Kornilova S. V., Myamlin V. V. Patokharakterologicheskie osobennosti lits s psikhicheskimi rasstroystvami, sklonnykh k impulsivnoy agressii. Psikhologicheskie issledovaniya. 2013. T. 6, № 29. DOI: https://doi.org/10.54359/ps.v6i29.699. URL: https://psystudy.ru/index.php/num/article/view/699 (data zvernennia: 04.11.2026). [in Russian].

РОЗДІЛ 2. НОВИНИ ЖУРНАЛУ

Судово-психологічна експертиза та електронні наукові психологічні портали, видання в галузі психологічних досліджень (мова оригіналу — російська)[1]

29.11.2014

Короткий зміст. Редакція пропонує огляд двох російськомовних електронних ресурсів із вільним доступом до повних текстів. Міждисциплінарний журнал «Психологические исследования», перший номер якого вийшов у жовтні 2008 р., публікує оригінальні статті з різних галузей психології, судово-психологічної експертизи та суміжних наук; офіційні мови – російська й англійська. Портал «PsyJournals.ru» містить 26 наукових і науково-практичних журналів, понад 30 збірників статей і тез конференцій, понад 6500 статей; його ядро становлять журнали видавництва МДППУ. Матеріал має довідковий характер.

References

1. Sudovo-psykholohichna ekspertyza ta elektronni naukovi psykholohichni portaly, vydannia v haluzi psykholohichnykh doslidzhen (mova oryhinalu — rosiiska). Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi : vebsait. 2014. 29 lystop. URL: https://expertize-journal.org.ua/psihologicheskaya-ekspertiza/568-elektronnoe-nauchnoe-psikhologicheskoe-periodicheskoe-izdanie-psikhologicheskie-issledovaniya (onovlena versiia vid 05.09.2021). [in Ukrainian].

ЧИТАЧІ ТАКОЖ ШУКАЮТЬ

В ІНТЕРНЕТІ

Пошукові запити зі словом «експертиза», які найчастіше вводили користувачі Google в Україні у липні–серпні 2016 р. — у період виходу цього номера[8]:

№	Запит	Індекс
1	судово медична експертиза	100

Індекс популярності Google Trends: 100 — найчастіший запит періоду, решта — у відсотках від нього. Абсолютної кількості пошуків Google не оприлюднює.

У ЖУРНАЛІ

Матеріали цього номера, які читачі відкривали найчастіше, — кількість переглядів їхніх сторінок на сайті журналу станом на 06.11.2026:

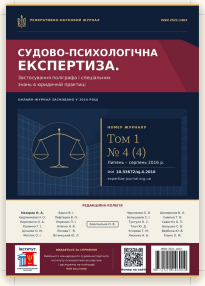
№	Матеріал	Переглядів
1	*Первомайський В. Б., Каніщев А. В.* Комплексна судова психолого-психіатрична експертиза: хибні уявлення і реальність	5 577
2	*Ейсман А. А.* Висновок судово-психологічної експертизи (структура і наукове обґрунтування)	3 041
3	*Назаров О. А.* Правові підстави відео- (аудіо-) фіксації порядку та результатів проведення експертного дослідження (експертизи), зокрема з використанням поліграфа	2 917
4	Судово-психологічна експертиза та електронні наукові психологічні портали, видання в галузі психологічних досліджень (мова оригіналу — російська)	2 652
5	*Васке Е. В.* Судово-психологічна експертиза неповнолітніх потерпілих у справах про статеві злочини	2 369

Лічильник сайту журналу рахує всі відкриття сторінки матеріалу від дня її оприлюднення. Перегляди саме за період виходу номера журнал фіксує з листопада 2026 р.

Станьте автором журналу. Редакція приймає статті науковців, судових експертів, адвокатів, психологів і здобувачів наукових ступенів з юридичної психології, судово-психологічної експертизи, застосування поліграфа та спеціальних знань у юридичній практиці. Публікація безкоштовна, статтям редакція присвоює DOI, а читають їх ті, хто щодня працює в судах. Приєднуйтеся до спільноти судових експертів і дослідників: вимоги до статей і тез див. у розділі «Вимоги до оформлення»[9].

Потрібен судовий експерт? Якщо у справі, яку розглядає суд, виникли питання, що потребують спеціальних знань у галузі психології, зокрема щодо моральних страждань, психологічного стану учасника процесу, інтересів дитини чи психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа, зверніться до редакції. Допомо-

жемо визначитися з видом експертизи, сформулювати питання експертові й знайти фахівця з належною кваліфікацією. Запит — через форму «Консультація» на сайті журналу[10] або за телефоном +38 (093) 476-72-60.

Як цитувати номер

Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці : реферативно-науковий online журнал. 2016. Т. 1, № 4 (4). 29 с. DOI: https://doi.org/10.53672/ej.4.2016. URL: https://expertize-journal.org.ua/nomera/707-2016-4-16.

References

1. Pro metu stvorennia Internet-vydannia [On the Purpose of Creating the Online Publication]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi : vebsait. URL: https://expertize-journal.org.ua/o-celyah (onovlena versiia vid 29.06.2022). [in Ukrainian].

2. Kyivskyi mizhnarodnyi sudovo-ekspertnyi instytut psykholohichnoi ekspertyzy i doslidzhen na polihrafi [Kiev International Forensic Expert Institute of Psychological Expertise and Researchs on Polygraph, LLC] : zapys u reiestri naukovykh orhanizatsii Research Organization Registry (ROR). URL: https://ror.org/02xc7et08 (data zvernennia: 04.11.2026). [in Ukrainian].

3. Vytiah z Yedynoho derzhavnoho reiestru veteraniv viiny vid 31.10.2026 № 31102026-00003569 [Extract from the Unified State Register of War Veterans of 31.10.2026 No. 31102026-00003569] : vidomosti pro subiekta veteranskoho pidpryiemnytstva (Nazarov Oleh Anatoliiovych) / Ministerstvo u spravakh veteraniv Ukrainy. Opryliudneno na storintsi "Pro naukovo-referatyvne vydannia" saitu zhurnalu. URL: https://expertize-journal.org.ua/o-nauchnom-izdanii (onovlena versiia vid 08.11.2026). [in Ukrainian].

4. Redaktsiina kolehiia [Editorial Board]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi : vebsait. URL: https://expertize-journal.org.ua/redaktsijna-kolegiya (onovlena versiia vid 09.11.2026). [in Ukrainian].

5. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi [Forensic Psychological Examination. Application of Polygraph and Special Knowledge in Legal Practice]. 2016. Vol. 1, No. 4 (4). DOI: https://doi.org/10.53672/ej.4.2016. [in Ukrainian].

6. DSTU 3017:2015. Informatsiia ta dokumentatsiia. Vydannia. Osnovni vydy. Terminy ta vyznachennia poniat [Information and Documentation. Publications. Main Types. Terms and Definitions]. [Chynnyi vid 2016-07-01]. Vyd. ofits. Pp. 4.14.2.2, 4.14.2.7. Referaty prats, opryliudnenykh ranishe, podano iz zaznachenniam imeni avtora ta dzherela zapozychennia vidpovidno do p. 1 ch. 2 st. 22 Zakonu Ukrainy "Pro avtorske pravo i sumizhni prava" vid 01.12.2022 № 2811-IX; akty orhaniv derzhavnoi vlady ta ofitsiini dokumenty sudovoho kharakteru ne okhoroniaiutsia avtorskym pravom (p. 3 ch. 1 st. 8 tsoho Zakonu). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20 (data zvernennia: 04.11.2026). [in Ukrainian].

7. Judge Overturns Conviction Of 'Making A Murderer' Subject Brendan Dassey. WGBH News (NPR). URL: https://www.wgbh.org/news/2016-08-13/judge-overturns-conviction-of-making-a-murderer-subject-brendan-dassey (data zvernennia: 04.11.2026).

8. Google Trends : poshukovyi termin «ekspertyza», Ukraina, 01.07.2016–31.08.2016 [Google Trends: Search Term “ekspertyza”, Ukraine, 01.07.2016–31.08.2016]. URL: https://trends.google.com/trends/explore?date=2016-07-01%202016-08-31&geo=UA&q=%D0%B5%D0%BA%D1%81%D0%BF%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B8%D0%B7%D0%B0&hl=uk (data zvernennia: 06.11.2026). [in Ukrainian].

9. Vymohy do oformlennia statei i tez [Requirements for Articles and Abstracts]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi : vebsait. URL: https://expertize-journal.org.ua/vimogi-do-oformlennya (onovlena versiia vid 08.11.2026). [in Ukrainian].

10. Konsultatsiia: zapyt na provedennia sudovoi psykholohichnoi ekspertyzy, doslidzhennia [Consultation: Request for a Forensic Psychological Examination or Study]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi : vebsait. URL: https://expertize-journal.org.ua/konsultacia (onovlena versiia vid 28.10.2023). [in Ukrainian].

Відомості про журнал

ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ

Назва: реферативно-науковий журнал «Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці» (Forensic Psychological Examination. Application of Polygraph and Special Knowledge in Legal Practice). Електронне (online) видання.

Ідентифікатори: ISSN 2521-1463 (Online); штриховий код EAN-13 для періодичних видань 9772521146000; державний український ідентифікатор медіа R40-05509 (рішення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення від 26.09.2024 № 2785); префікс DOI 10.53672 (Crossref).

Засновник і видавець: кандидат психологічних наук, доцент, ветеран війни — учасник бойових дій, суб'єкт ветеранського підприємництва Назаров Олег Анатолійович. Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції серія ДК № 8355 від 09.06.2025.

Видається за сприяння ТОВ «Київський міжнародний судово-експертний інститут психологічної експертизи і досліджень на поліграфі»; міжнародний ідентифікатор наукової організації ROR 02xc7et08.

Галузь: юридичні, психологічні науки. Періодичність: 1 раз на два місяці. Мови видання: українська, англійська.

Увага! Електронне видання не внесено до затвердженого Міністерством освіти і науки України переліку наукових фахових видань України.

ІСТОРІЯ ВИДАННЯ

Журнал засновано у травні 2016 р. кандидатом психологічних наук, доцентом, експертом-поліграфологом, правознавцем О. А. Назаровим на базі інформаційно-правового вебсайту з метою популяризації можливостей судово-психологічної експертизи, застосування поліграфа та інших спеціальних знань у юридичній практиці. Редакційну колегію сформовано у квітні 2017 р. під час ISSN-реєстрації видання.

БАЗИ ДАНИХ, РЕЄСТРИ ТА БІБЛІОТЕКИ

Реєстр суб'єктів у сфері медіа; Google Scholar; ISSN International Centre — ISSN Portal; Crossref; Scilit (MDPI); Відкритий український індекс цитувань (OUCI, ДНТБ України); ICI World of Journals (Index Copernicus, паспорт журналу); Реєстр наукових видань України (УкрІНТЕІ); Polska Bibliografia Naukowa (PBN). Інші каталоги: ResearchBib.

ПОЛІТИКА ВІДКРИТОГО ДОСТУПУ

Видання практикує політику негайного відкритого доступу до опублікованого змісту, підтримуючи принципи вільного поширення наукової інформації та глобального обміну знаннями задля загального суспільного прогресу.

КОНТАКТНА ІНФОРМАЦІЯ

Поштова адреса: 01001, м. Київ-1, вул. Хрещатик, 22, абонентська скринька В-62. Засновник — видавець: тел. +38 (093) 476-72-60; e-mail: nazarovua@ukr.net. Заступники головного редактора: д-р психол. наук, професор Євдокимова Наталя Олексіївна (yevdokymova@ukr.net); д-р юрид. наук, професор Кириченко Олександр Анатолійович (alankir23@ukr.net). Сайт: expertize-journal.org.ua; e-mail редакції: info@expertize-journal.org.ua.

ЕЛЕКТРОННЕ НАУКОВЕ ВИДАННЯ

Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці

2016. Том 1, № 4 (4)
липень–серпень 2016 року

Реферативно-науковий online журнал

Засновник, видавець, відповідальний за випуск — Назаров О. А.

Видається за сприяння Київського міжнародного судово-експертного інституту психологічної експертизи і досліджень на поліграфі (ROR 02xc7et08).

Формат А4 (210×297 мм). Гарнітура Source Serif 4. Обсяг 29 с.

DOI 10.53672/ej.4.2016. Ідентифікатор медіа R40-05509. ISSN 2521-1463 (Online).

Видавник Назаров О. А. Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції серія ДК № 8355 від 09.06.2025.

01001, м. Київ-1, вул. Хрещатик, 22, а/с В-62. Тел. +38 (093) 476-72-60. E-mail: nazarovua@ukr.net

expertize-journal.org.ua